

*В. М. Кожаріна,
О. С. Мельникова-Курганова, канд. н. із соц. ком.
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Інформаційна гігієна як soft skill в українському інформаційному просторі

Анотація. Стаття розглядає важливість інформаційної гігієни в українському контексті, особливо в умовах війни та інформаційного протистояння. Аналізуються ключові аспекти та необхідність постійного вдосконалення цих навичок для протидії інформаційним загрозам й підтримки національної стійкості.

В умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій та зростання обсягів інформації, доступної через різноманітні канали комунікації, особливої актуальності набуває проблема інформаційної гігієни. Це поняття охоплює комплекс навичок та практик, спрямованих на ефективне управління інформаційним потоком, критичне осмислення отриманої інформації та захист від негативних інформаційних впливів.

У контексті українського інформаційного простору, який зазнає значного тиску внаслідок військової агресії та інформаційної війни, інформаційна гігієна стає не просто корисною навичкою, а необхідною умовою для збереження психологічного здоров'я та прийняття зважених рішень як на особистому, так і на суспільному рівнях.

Почнемо з визначення поняття «soft skills», що в перекладі є «м'які навички», тобто це здібності, які здобуваються екологічним шляхом. С. А. Наход трактує «"soft" як "гнучкість", що характеризує відсутність шаблонності, стереотипності, здатність до змін, подолання фіксованої функціональності, а "skills", у цьому разі, як компетентності – готовність, здатність та можливість особистості діяти у будь-яких мінливих ситуаціях, спираючись на власний досвід та інтуїцію. Акцентуємо, що комплекс "soft skills" володіє якостями емерджентності (сукупне функціонування взаємопов'язаних його елементів породжує нові функціональні властивості, що не зводяться до простої їх суми) та синергетичності (в результаті поєднання елементів в єдину систему збільшується ефективність діяльності)» [7, с. 132].

У контексті soft skills, інформаційна гігієна виступає як важливий компонент, що сприяє розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту та адаптивності. Ці навички є особливо важливими в умовах постійних змін та невизначеності, характерних для сучасного українського суспільства. Спробуємо виділити основні характеристики та компоненти інформаційної гігієни як soft skill для українця в сучасному інфопросторі.

Володіння навичками критичного аналізу інформації дозволяє не лише захистити себе від маніпуляцій та дезінформації, але й сприяє формуванню більш свідомого та освіченого суспільства. У світі, де кожен може стати джерелом інформації, здатність критично оцінювати отримані дані стає запорукою особистої та колективної інформаційної безпеки. «Критичне

мислення – це усвідомлене відношення до процесу міркування, яке передбачає вміння будувати доведення, спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, нарешті, знаходити помилки у своїх і чужих міркуваннях» [4, с. 20].

Наприклад, через регулярні обстріли по станціям електроенергії в Україні використовують стабілізаційні відключення світла чим користуються російські пропагандисти і встигають створювати нові фейки, які перероджуються в постійні наративи. Команда VoxCheck виділили основні маніпуляція з цього приводу: «ціни на електроенергію будуть підвищувати», «собівартість на електроенергію нижча, «Енергоатом» просто хоче отримувати «надприбутки»», «світло продають в Європу», «у відключеннях світла вина влада» та ін. [1]. Віра українців у такі новини пояснюється відсутністю критичного мислення та втоми від війни, тому важливо розвивати ці навички для перевірки подібних фейків.

Іншим невід’ємним фактором є підвищення обізнаності в цій сфері, в цьому ключову роль відіграє медіаграмотність. Визначив, що більшість науковців розглядає поняття «медіаграмотність» як «здатність сприймати, експериментувати, інтерпретувати/аналізувати та створювати медіатексти/повідомлення» [5, с. 29]. В умовах війни це особливо важливо для розпізнавання пропаганди та маніпулятивних технік, які використовують для впливу на громадську думку.

Засобом поширення медіаграмотності серед українського населення є створення різноманітних онлайн-курсів, які здебільшого є безкоштовними та для різних вікових груп. Як зазначають В. О. Колмакова та С. В. Шаров: «Для того, аби стати досвідченим користувачем з виявлення неправдивої інформації, не треба закінчувати університети та вчитись тривалий час. Достатньо скористатися онлайн платформами МВОК (масові відкриті онлайн-курси), знайти потрібний онлайн курс та почати самовдосконалюватися. Серед україномовних платформ МВОК найбільш популярними є EdEra, Prometheus, Відкритий університет Майдану (ВУМ). Їх можна використовувати для поглибленого вивчення окремих навчальних предметів, підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, підвищення кваліфікації викладачів та вчителів, фахової підготовки здобувачів вищої освіти тощо» [3, с. 83]. Ще кілька платформ з курсами для здобуття потрібних навичок є Coursera та Дія.Освіта.

Ще одним важливим аспектом інформаційної гігієни є розуміння механізмів роботи соціальних мереж та алгоритмів, які формують інформаційні стрічки користувачів. В українському контексті це набуває особливого значення, оскільки соціальні мережі часто стають першоджерелом інформації про події на фронті та в країні загалом.

Наприклад, у 2022-2023 роках спостерігалось активне використання TikTok для поширення інформації про війну. Проте алгоритми цієї платформи часто сприяли вірусному поширенню емоційного та не завжди достовірного контенту. «Особлива загроза полягає у здатності алгоритмів TikTok створювати «інформаційний вакуум» або «бульбашки» навколо користувачів, гіперфокусуючись лише на кількох основних, вказаних при створенні акаунтів,

інтересах і витісняючи практично будь-який інший контент. Така вузька концентрація робить платформу ідеальним середовищем для швидкоплинних кампаній, які поширюють спеціально розроблені маніпулятивні наративи» [2]. Розуміння принципів роботи алгоритмів допомагає користувачам критично оцінювати контент, який вони споживають, та активно формувати власне інформаційне середовище.

Важливим компонентом інформаційної гігієни є також вміння ефективно використовувати інструменти фактчекінгу. В Україні за останні роки з'явилося кілька потужних фактчекінгових організацій, які допомагають розвивати різноманітні навички інформаційної гігієни в українському населення. В. Е. Скіпор та Д. В. Харамурза надали приклади таких організацій: «Протягом останніх років важливу роль у фільтруванні та аналізі фактів відіграли фактчекінгові проєкти: StopFake, Вокс Чек, По той бік новин, Без брехні; медіа, що створили спеціальні рубрики: Texty.org.ua (Деза війни, Фейкогріз), Детектор Медіа (DisinfoChronical), а також урядові ініціативи: Центр протидії дезінформації при РНБО України та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури України» [8, с. 60]. Вміння користуватися їхніми ресурсами та застосовувати їхні методики у повсякденному житті стає важливою навичкою для кожного громадянина.

Важливо підкреслити, що інформаційна гігієна як soft skill не є статичною навичкою. Вона вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів інформаційного середовища. Наприклад, поява технологій штучного інтелекту для генерації контенту створює нові виклики для розпізнавання дезінформації та вимагає розвитку додаткових навичок. Тут вдало згадати думку О. С. Мельникової-Курганової: «Безупинне вдосконалення критичного мислення та навички ставити складні питання до повідомлень підготують людей до складних виявів інформаційної агресії. Уміння верифіковувати інформацію та проводити фактчекінг, публікувати повідомлення зі спростуванням чи підтвердженням інформації є важливим у протидії пропагандистським наративам чи маніпулятивному контенту» [6, с. 230].

Таким чином, інформаційна гігієна як комплексна компетенція потребує систематичного розвитку та оновлення, щоб ефективно протистояти еволюціонуючим інформаційним загрозам. Це передбачає вдосконалення наявних навичок, активне засвоєння нових інструментів та методів верифікації інформації, адаптованих до сучасних технологічних реалій. Інформаційна гігієна в українському контексті стає не просто корисною навичкою, а необхідною умовою для збереження критичного мислення, протидії інформаційним загрозам та підтримки національної стійкості в умовах триваючої війни та інформаційного протистояння.

Висновки

Отже, можемо виділити основні компоненти інформаційної гігієни як soft skill: критичне мислення та аналіз інформації; медіаграмотність; розуміння механізмів роботи соціальних мереж та інструменти фактчекінгу.

Список літератури

1. Заощаджуємо світло, а не критичне мислення: розбір останніх вкидів про електроенергію. URL: <https://voxukraine.org/zaoshhadzhuemo-svitlo-a-ne-krytychne-myslennya-rozbir-ostannih-vkydiv-pro-elektroenergiyu> (дата звернення 30.08.2024).
2. Інформаційна бульбашка: як тикток стає платформою для маніпуляцій. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/229772/2024-07-19-informatsiyna-bulbashka-yak-tiktok-staie-platformoyu-dlya-manipulyatsiy/ (дата звернення 30.08.2024).
3. Колмакова В. О., Шаров С. В. Використання МВОК для формування імунітету від інформаційних загроз. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр. 2023. №6. С. 80-87.*
4. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. – К.: Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
5. Марченко Г. В. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць/М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Випуск 80. Том 2. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 28-33.*
6. Мельникова-Курганова О. С. Способи протидії пропагандистським наративам в сучасній інформаційній війні. *Інформація, комунікація, суспільство: Матеріали 11-ї Міжнародної наукової конференції, 19 травня 2023. Львів: «Львівська політехніка». С. 229-230.*
7. Наход С. А. Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 63. С. 131-135.*
8. Скіпор В. Е., Харамурза Д. В. Протидія дезінформації та фейкам в інформаційному полі України під час війни. *Світова журналістика в епоху глобальних змін: матеріали Науково-практичної студентської конференції з міжнародною участю (м. Київ, 8 грудня 2022 р.); Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. 2023. С. 59-62.*